

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.41>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТВОРЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ КОНТЕНТУ З ВМІСТОМ ДИТЯЧОЇ ПОРНОГРАФІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ АБО ТЕХНОЛОГІЙ

Книженко С.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової
експертології та домедичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-1944-4256>

Книженко С.О. Криміналістична характеристика створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Стаття присвячена криміналістичній характеристиці створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій. Вказаний вид кримінальних правопорушень віднесено до комплексних методик. Складовими злочинної технології є: одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ст. 301-1 КК України); зґвалтування (ст. 152 КК України); вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України); торгівля людьми (ст. 149 КК України).

Найчастіше до створення сексуального контенту залучались дівчатка віком від 9 до 13 років. Злочинці користуються вразливим станом дітей, викликаний тим, що в них ще не сформована статевая ідентифікація, ієрархія мотивів, моральна свідомість та самосвідомість. Більше ніж у 90% випадків досліджувані злочини вчинялися за участі близьких до дитини осіб. Такі кримінальні правопорушення вчиняються з сексуальних та корисливих мотивів. Споживачі порнографічного контенту мають сексуальний мотив. Створення та поширення контенту зі вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій вчиняються найчастіше організованими злочинними угрупованнями з корисливих мотивів, які мають у собі чітку ієрархічну структуру: організатор; вербувальники; режисери; виконавці; розповсюдженні порнографічного контенту.

Кримінальні технології включають дві групи правопорушень: 1) дії, що пов'язані з насиль-

ством щодо дитини; 2) дії, що пов'язані зі створенням та поширенням порнографічного контенту з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Особливістю обстановки вчинення досліджуваної групи кримінальних правопорушень є те, що місце вчинення сексуального насильства (тобто створення контенту зі вмістом дитячої порнографії) має конкретну (фізичну) адресу, а поширення такого контенту вчиняється з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Ключові слова: розслідування кримінальних правопорушень, криміналістична методика, захист прав дітей, шкідливий контент, моральність, комп'ютерні технології.

Knyzhenko I.O. Forensic characteristics of the creation and distribution of content containing child pornography using information and telecommunications systems or technologies.

The article is devoted to the forensic characteristics of the creation and distribution of content containing child pornography using information and telecommunication systems or technologies. This type of criminal offenses is classified as complex methods. The components of criminal technology are: obtaining access to child pornography, its acquisition, storage, importation, transportation or other movement, production, sale and distribution (Article 301-1 of the Criminal Code of Ukraine); rape (Article 152 of the Criminal Code of Ukraine); committing acts of a sexual nature with a person who has not reached the age of sixteen (Article 155 of the Criminal Code of Ukraine); sexual violence (Article 153 of the Criminal Code of Ukraine); corruption of minors (Article 156 of the Criminal Code of Ukraine); human trafficking (Article 149 of the Criminal Code of Ukraine).

Girls aged 9 to 13 were most often involved in the creation of sexual content. Criminals take

advantage of the vulnerable state of children, caused by the fact that they have not yet formed sexual identification, hierarchy of motives, moral consciousness and self-awareness. In more than 90% of cases, the investigated crimes were committed with the participation of persons close to the child. Such criminal offenses are committed for sexual and selfish motives. Consumers of pornographic content have a sexual motive. The creation and distribution of content containing child pornography using information and telecommunication systems or technologies is most often committed by organized criminal groups for selfish motives, which have a clear hierarchical structure: the organizer; recruiters; directors; performers; distributors of pornographic content.

Criminal technologies include two groups of offenses: 1) actions related to violence against a child; 2) actions related to the creation and distribution of pornographic content using information and telecommunication systems or technologies.

The peculiarity of the circumstances of the commission of the investigated group of criminal offenses is that the place of sexual violence (that is, the creation of content containing child pornography) has a specific (physical) address, and the distribution of such content is carried out using information and telecommunication systems or technologies.

Criminal technologies include two groups of offenses: 1) actions related to violence against a child; 2) actions related to the creation and distribution of pornographic content using information and telecommunication systems or technologies.

The peculiarity of the circumstances of the commission of the investigated group of criminal offenses is that the place of sexual violence (that is, the creation of content containing child pornography) has a specific (physical) address, and the distribution of such content is carried out using information and telecommunication systems or technologies.

Key words: investigation of criminal offenses, forensic technique, defense of children's rights, shoddy content, morality, computer technology.

Постановка проблеми. Сучасні інформаційні технології дають можливості спілкування без кордонів. Віртуальний простір разом із перевагами несе в собі також і певні загрози, особливо для дітей. Так, спілкування в мережі Інтернет може бути, як вірно відзначає І.Г. Лубенець, етапом готування до кримінального правопорушення, яке планується здійснити за реальної зустрічі з дитиною [1, с. 82].

В мережі Інтернет діють організовані злочинні групи, що створюють порнографічні сайти, які присвячені секс-індустрії з залученням неповнолітніх. Оцінити реальну кількість дітей в Україні, що стали жертвами використання в порноіндустрії, сьогодні досить складно. Нажаль переважна

більшість випадків використання дітей в порнобізнесі залишаються невідомими. Водночас методики розслідування створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій на сьогодні не розроблено. Отже, питання формування вказаної методики є важливим та актуальним.

Стан опрацювання цієї проблематики.

Проаналізовані наукові праці А.Ф. Волобуєва, В.А. Журавля, В.П. Корж, А.М. Падалки, Р.Л. Степанюка, Б.В. Щура щодо поняття та змісту комплексних криміналістичних методик. Окремі аспекти дитячої порнографії були предметом досліджень в роботах: К.А. Гусєвої, С.В. Демедюка, Є.В. Жиліна, В.О. Малярової, Д.Г. Паляничко, С.О. Сафронова, О.О. Соловей, Т.І. Шевчука та інших. Вказані науковці розглядали дитячу порнографію як вид кримінального правопорушення без урахування того, що вона є складовою технології злочинного збагачення організованих злочинних угруповань.

Мета статті. На підставі аналізу існуючих наукових підходів та узагальнення слідчо-судової практики, інтерв'ювання слідчих розкрити криміналістичну характеристику створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі комплексна криміналістична методика визначається такою, що поєднує у собі комплекси взаємопов'язаних, але різних за видом кримінальних правопорушень [2, с. 109]. Ці кримінальні правопорушення об'єднані між собою єдиною метою – протиправне збагачення [3, 97].

Методика розслідування створення та поширення контенту зі вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій є комплексною криміналістичною методикою розслідування кримінальних правопорушень. До складу досліджуваної комплексної методики окрім дій з одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ст. 301-1 КК України) також можуть входити: зґвалтування (ст. 152 КК України); вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України); торгівля людьми (ст. 149 КК України).

Складовою будь якої криміналістичної методики є криміналістична характеристика кримінальних правопорушень. Результати проведеного нами дослідження дозволяють розкрити складові криміналістичної характеристики вказаного виду кримінальних правопорушень. Одним із її елементів є *характеристика особи потерпілого*. За дани-

ми кримінологів, кожна п'ята дитина в Україні потерпає від сексуального насильства [4]. Злочинці користуються вразливим станом дітей, викликаний тим, що в них ще не сформована статева ідентифікація, ієрархія мотивів, моральна свідомість та самосвідомість. Правопорушники підкорюють своїй волі неповнолітніх, користуючись їх скрутним матеріальним становищем, соціальним статусом. Досить часто потерпілими є діти, що не доглянуті своїми батьками, в тому числі й в багатодітних та неблагополучних сім'ях.

Проведене нами дослідження свідчить про те, що найчастіше до створення сексуального контенту залучались діти (дівчата та хлопці) віком від 9 до 13 років. Однак, не поодинокими є випадки, коли жертвами стають дівчатка та хлопчики молодшого віку (3-4 роки).

Характеристика особи правопорушника. Більше ніж у 90% випадків досліджувані кримінальні правопорушення вчинялися за участі близьких до дитини осіб (батьків, усиновителів, опікунів, близьких до сім'ї осіб). Так, досить часто на місце порнографічних зйомок дітей привозили їх батьки, в тому числі й матері. Надаючи характеристику мотивів вчинення вказаної групи кримінальних правопорушень зазначимо, що одночасно можуть поєднуватися сексуальні та корисливі мотиви. Споживачі порнографічного контенту мають сексуальний мотив. Варто розуміти, що сексуальний мотив таких кримінальних правопорушень пов'язаний із певними сексуальними розладами (педофілія). Нажаль останніми роками в Україні збільшується кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із умисним одержанням доступу до дитячої порнографії (ст. 301-1 КК України). Найчастіше такі кримінальні правопорушення вчиняються чоловіками, які завантажують із мережі Інтернет контент зі вмістом дитячої порнографії та переглядають його задля сексуального задоволення.

Створення та поширення контенту зі вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій є одним із напрямків злочинної діяльності організованих злочинних угруповань.

Організовані злочинні угруповання мають у собі чітку ієрархічну структуру, до складу якої найчастіше входять: організатор; вербувальники; режисери; виконавці; розповсюджувачі порнографічного контенту.

Організовані злочинні групи втягують у кримінальну діяльність потрібних фахівців, встановлюють злочинні зв'язки. Кількість та структура організованого злочинного угруповання залежить від масштабів та тривалості протиправної діяльності. Такі угруповання можуть мати транснаціональний характер.

Характеристика технологій злочинного збагачення. Спосіб учинення кримінального правопо-

рушення є одним із центральних елементів криміналістичної характеристики. Створення та поширення контенту зі вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій має комплексний характер кримінальної протиправної діяльності. Результати проведеного нами дослідження дозволили виділити дві групи дій кримінальної технології:

1) дії, що пов'язані з насильством щодо дитини (зґвалтування (ст. 152 КК України); вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України); торгівля людьми (ст. 149 КК України);

2) дії, що пов'язані зі створенням та поширенням порнографічного контенту з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій (одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ст. 301-1 КК України).

Досліджувані кримінальні правопорушення характеризуються наявністю стадій підготовки, вчинення та приховання. Підготовка включає в себе вибір конкретних видів кримінальної протиправної діяльності; підбір співучасників; вибір жертви, місця, способу та часу вчинення кримінального правопорушення; вивчення попиту на контент дитячої порнографії тощо. Наприклад, у випадку створення дитячої порнографії у формі фотографій, де сексуальне насильство обмежується лише спогляданням оголених дітей, місцем найчастіше обираються приміщення в містах, у тому числі й центральних районах. У ситуаціях, коли насильство щодо дитини включає інші форми, обираються приміщення на окраїнах населених пунктів.

В підготовку також входить інсталяція програмного забезпечення («uTorrent», «BitComet», «Emule», «MediaGet», «qBittorrent»), створення хмарних середовищ, які дозволяють завантажувати та зберігати файли.

При виборі жертви враховується такий фактор як емоційне зваблення, в ході якого дитину за допомогою різних маніпулятивних дій схиляють до дій сексуального характеру. У випадках поза сімейного сексуального насильства спочатку налагоджують стосунки з дитиною. Також в стадію підготовки входить «інструктаж» дітей щодо необхідності виконання усіх вимог оператора.

Виготовлення предметів дитячої порнографії найчастіше здійснюється за допомогою відеозапису, фотозйомки, а також можлива пряма трансляція через веб-камеру в режимі онлайн. Після технічної фіксації сексуального насильства з неповнолітньою особою, оригінал порнографічного предмету в подальшому може піддаватися монтажу.

Вказані кримінальні правопорушення мають тривалий характер, від кількох місяців до кількох років. Виробники порнографії здебільшого вербують своїх майбутніх жертв через Інтернет. Розповсюдження дитячої порнографії здійснюється через Інтернет з використанням мобільних телефонів, планшетів, стаціонарних комп'ютерів через сайти знайомств, мобільні застосунки (телеграм та інші). Так, одним із організованих злочинних угруповань було створено більш як 300 сайтів, куди завантажували відео та фото порнографічного характеру за участю дітей [5].

Поширюють контент за гроші, в тому числі й крипто валюту, яку в подальшому конвертують у гривню. Доходи від реалізованої продукції дитячої порнографії після «відмивання» частково привласнюють, а іншу частину вкладають у легальний бізнес і в подальше фінансування кримінальної діяльності.

З метою приховання злочинної діяльності та уникнення відповідальності правопорушники найчастіше використовують погрози щодо дітей. Кримінологи відмічають, що діти схильні брати провину на себе, а тому виникає синдром нормалізації насильства [6, с. 58].

Характеристика предмета злочинного посягання. Предметом злочинного посягання є порнографічна продукція за участю дітей. На відміну від предметів еротичного характеру, вона за своїм змістом в натуралістичній, цинічній формі відображає статеві органи або натуралістичне чи протиприродне детальне зображення сексуальних відносин, учасниками яких є діти. Найчастіше дитяча порнографія з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій представлена у вигляді фотографій, відеозаписів, фільмів. Набуває поширення й такий вид як не фіксована on-line порнографія. За даними кримінологів вона складає близько 18% [7, с. 184].

Найчастіше зустрічаються зображення дівчат (90%), віком від 6 до 9 років. Розподіл дітей за расами, можливо, вказує на призначеність контенту для європейського споживача. Зокрема, 95% дітей можна віднести до європеїдної раси. Діти інших рас зустрічаються дуже рідко. При аналізі змісту та ступеня жорсткості сцен встановлено, що типовими є сцени статевих актів дітей з дорослими (77%). Також поширеними є сцени відвертого позування дітей (15%).

Обстановка створення та поширення контенту. Особливістю обстановки створення та поширення контенту зі змістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій є те, що місце вчинення сексуального насильства (тобто створення контенту зі змістом дитячої порнографії) має конкретну (фізичну) адресу, а поширення такого контенту вчиняється з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Інтернет умовно можна розділити на три рівні:

1. Видима мережа (індексована мережа, індексований веб) – частина мережі на поверхні: сайти можна знайти на запит у пошуковій системі, вони відкриті для всіх людей і мають прості зрозумілі адреси.

2. Глибока мережа (Deep Web, Глибокий інтернет, Невидима мережа) – частина інтернет-ресурсів, прихованих від пошукових машин. Власники таких сайтів відмовляються від індексації пошуковими системами, запаролюють доступ до сайту або не пов'язують гіперпосиланнями сторінки.

3. Даркнет (Dark Net, Темна мережа, Прихована мережа) – частина прихованого Інтернету, яка не видно пошукових машин та звичайних користувачів. Мережа створена анонімною для відсутності цензури та заборони. Найчастіше злочинцями використовується Даркнет.

Характеристика типових слідів. Серед типових слідів створення та поширення контенту зі змістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій варто виділити:

1. Сліди примусу до участі у створенні порнографічної продукції. Переважно це садна, подряпини, синці, іноді рани. На зовнішніх статевих органах можуть бути виявлені сперма, кров, волосся. На одязі потерпілих можуть бути виявлені сліди крові, сперми, волосся насильника. В таких випадках одяг потерпілих направляють для дослідження до судово-медичної лабораторії, при цьому волосся з одягу знімають і направляють до лабораторії окремо.

2. Засоби для створення та поширення порнографічного контенту:

- цифрова фото,- відеотехніка (фотоапарати, відеокамери, мобільні телефони з можливістю здійснювати фото,- та відеозапис, веб-камери, автомобільні відеореєстратори);

- комп'ютерне обладнання та програмне забезпечення, за допомогою яких здійснюється фото, відеомонтаж, накладання музичного супроводу, переклад тексту та ін. До вказаної групи слідів також належать паперові/електронні носії, на яких зазначені паролі та логіни доступу до сторінок порнографічного веб-сайту, номери кредитних карток, електронних «гаманців», банківських рахунків та інші конфіденційні дані.

3. Допоміжне обладнання та матеріали (світлофільтри, штативи, світловідбивачі, студійні фони, стійки для студійного світла, парасольки тощо). Серед допоміжних матеріалів ми виділяємо такі: парфумерні вироби для гриму, косметика, перуки, костюми, декорації сексуально-інтимної обстановки, презервативи, лубриканти, олії для збудження тощо.

4. Ідеальні сліди (показання свідків, потерпілих, підозрюваних).

Висновки.

Створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій є комплексною методикою, до складу якої входять: одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ст. 301-1 КК України); зґвалтування (ст. 152 КК України); вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України); торгівля людьми (ст. 149 КК України).

Найчастіше до створення сексуального контенту залучались діти віком від 9 до 13 років. Злочинці користуються вразливим станом дітей. Такі кримінальні правопорушення вчиняються з сексуальних та корисливих мотивів. Споживачі порнографічного контенту мають сексуальний мотив. Створення та поширення контенту зі вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій вчиняються найчастіше організованими злочинними угрупованнями з корисливих мотивів. Організовані злочинні угруповання мають у собі чітку ієрархічну структуру до складу якої входять: організатор; вербувальники; режисери; виконавці; розповсюджувачі порнографічного контенту.

Кримінальні технології включають дві групи кримінальних правопорушень: 1) дії, що пов'язані з насильством щодо дитини; 2) дії, що пов'язані зі створенням та поширенням порнографічного контенту з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Особливістю обстановки вчинення досліджуваної групи кримінальних правопорушень є те, що місце вчинення сексуального насильства (тобто створення контенту зі вмістом дитячої порнографії) має конкретну (фізичну) адресу, а поширення такого контенту вчиняється з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій. Типовими слідами таких кримінальних правопорушень є: сліди примусу до участі у створенні порнографічної продукції, засоби для створення та поширення порнографічного контенту, допоміжне обладнання та матеріали.

Знання елементів криміналістичної характеристики вказаних кримінальних правопорушень дозволить слідчому висувати версії про окремі обставини кримінальної діяльності та визначити алгоритм розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лубенець І.Г. Сексуальне насильство щодо дітей у цифровому середовищі: стан, тенденції, шляхи запобігання. Захист дитини від насильства та жорстокого поводження: сучасні виклики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 3 черв. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 80–85.
2. Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Х.: Харків юридичний, 2010. 320 с.
3. Падалка А.М. Типові технології організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6. Том 4. 2017. С. 96–100.
4. Кожна 5 дитина в Україні потерпає від сексуального насильства, – дитячий омбудсмен Кулеба. Українські новини від 19.11.2019. URL: <https://ukranews.com/ua/news/666713-vidseksualnogo-nasylstva-v-ukrayini-strazhdaye-kozhna-5-ta-dytyna>.
5. В Одесі затримали чоловіків, які поширювали дитячу порнографію на 300 сайтах. URL: <https://fakty.com.ua/ua/proisshestvija/20210625-v-odesi-zatrymaly-cholovikiv-yaki-poshyruvaly-dytyachu-pornografiyu-na-300-sajtah/>
6. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: метод. посіб. К.: ФОП КЛИМЕНКО, 2015. – 114 с.
7. Лубенець І.Г., Приходько О.О. Проблема дитячої порнографії в Інтернеті: стан, тенденції, шляхи подолання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 182–186.